

УДК 351.504

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА ЩОДО ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Бірюков В. В.,

*аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Харківського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Розглянуто питання соціальної відповідальності держави та суспільства щодо забезпечення охорони довкілля.

З'ясовано, що сутність соціальної відповідальності держави і суспільства полягає у формуванні державно-громадської моделі вирішення екологічних проблем та формування в суспільній свідомості розуміння необхідності постійного вдосконалення відносин у сфері охорони довкілля.

Ключові слова: соціальна відповідальність держави, соціальна відповідальність суспільства, охорона довкілля, громадянське суспільство.

Biryukov V. V.,

*Postgraduate Student of Social and Humanitarian Policy Department,
KRI NAPA, Kharkiv*

THE ESSENCE OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE STATE AND SOCIETY IN RELATION TO ENVIRONMENTAL PROTECTION

The questions of social responsibility of the state and society for ensuring environmental protection are considered.

It is stated that the essence of social responsibility of the state and the society is to form a state-public model for solving environmental problems and to formulate the necessity of continuous improvement of relations in the field of environmental protection in the public consciousness the understanding.

Key words: social responsibility of the state, social responsibility of the society, environmental protection, civil society.

Постановка проблеми. Сучасна державна система охорони довкілля на сьогодні має стати ефективним механізмом запобігання корупції й тіньовій економіці у сфері природокористування.

На окрему увагу заслуговує забезпечення екологічних прав та відповідальності громадян України. Перспективною на сучасному етапі є чітка позиція органів влади у сфері охорони довкілля щодо організації державної підтримки в розв'язанні найгостріших екологічних проблем регіонів і держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу та дослідженню соціальної відповідальності держави і суспільства у природоохоронній сфері в літературі останніх років приділено недостатньо уваги. Дослідженнями в цьому напрямі займалися такі вчені, як А. Мерзляк, О. Кліменко, О. Охрименко, Т. Іванова, В. Воробей, М. Дейч, Л. Мельник.

Мета статті: теоретичне обґрунтування соціальної відповідальності держави і суспільства та формування нової моделі управління вирішенням екологічних проблем.

Виклад основного матеріалу. Найважливішою характеристикою розвинених країн у сучасному світі є формування й розвиток соціальної

відповідальності держави і суспільства щодо забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності населення, збереження навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів. Забезпечення екологічної безпеки держави ґрунтується на законах та нормативно-правових актах України і залежить від багатьох чинників, у т. ч. й від впливів діяльності об'єктів господарювання на довкілля.

Глобальність явища та гострота нинішньої проблеми збереження та відтворення природного ресурсного потенціалу є одним із найважливіших чинників переходу суспільства до моделі сталого розвитку. Згідно з міжнародним досвідом вирішення екологічних проблем найбільших успіхів на цьому шляху досягли ті країни, які застосували інструменти та механізми, що сприяли дотриманню певних обмежень, подоланню значних перешкод, запровадженню нових стандартів, нормативів тощо. Основним суб'єктом процесу стала держава, яка взяла на себе соціальну відповідальність за екологічну безпеку громадян.

Соціальна відповідальність за своєю формою і змістом багато в чому залежить від того, ким і як саме сформульовані соціальні дії держави в забезпеченні екологічної безпеки в Україні, а саме вплив офіційних державних інститутів на формування правил і норм поведінки та обов'язкове виконання їх учасниками природоохоронних відносин.

Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" (ст. 50) визначає екологічну безпеку як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та виникненню небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів [3].

Очікуване входження України до європейської спільноти визначається в суспільстві не тільки як прагнення, але і як необхідність реалізації принципів сталого розвитку.

У розвинених країнах соціальну відповідальність уособлено сталими системами, де принцип екологічної відповідальності держави реалізується через сукупність правил, норм (правових і міжнародних) і прав людини.

Поступово, завдяки реформуванню системи соціально-економічних відносин, до формування цивілізованих підходів у збереженні та відтворенні навколишнього середовища долучається й Українська держава. У цьому зв'язку важливе значення має ухвалення Верховною Радою України Концепції (основ державної політики) національної безпеки України, де державу визначено основним суб'єктом соціальної відповідальності в забезпеченні екологічної безпеки. Влада має реальну можливість реалізувати створення надійного та дієвого контролю, здатного забезпечити збалансоване вирішення екологічних завдань і проблем збереження навколишнього природного середовища для задоволення життєвих потреб населення.

На сучасному етапі пріоритетом у забезпеченні екологічної безпеки має стати ефективне здійснення державного контролю й наглядю щодо додержання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів; режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду; екологічної та радіаційної безпеки (у т. ч. в пунктах пропуску через державний кордон України) під час імпорту, експорту та

транзиту вантажів і транспортних засобів; поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами) і небезпечними хімічними речовинами; пестицидами та агрохімікатами; біологічної і генетичної безпеки біологічних об'єктів природного середовища під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів (ГМО) у відкритій системі.

У зв'язку з цим важливим завданням державної політики у сфері захисту населення та господарських об'єктів від природно-техногенних загроз є забезпечення гарантованого рівня безпеки, який відповідає рівню розвинених країн світу. Це зумовлює необхідність проведення комплексного аналізу актуальних природно-техногенних загроз, здійснення їхнього постійного моніторингу та розроблення на цій основі обґрунтованих запобіжних заходів, спрямованих на відвернення тих загроз, реалізація яких здатна призвести до значних негативних наслідків.

З огляду на те, що вирішення екологічних проблем сьогодення є найважливішим елементом державної політики, актуальним є питання розроблення нової моделі державного управління у природоохоронній сфері та сучасного екологічного законодавства. Проте слід зауважити, що сьогодні в Україні не прийнято уніфікованого законодавчого акта, який би визначав вичерпний перелік органів або спеціалізований орган, що покликані здійснювати державний контроль у цій сфері. Перспективним, на нашу думку, є вирішення завдання впорядкування законодавства про державний контроль у галузі охорони довкілля шляхом розроблення та прийняття спеціального закону "Про екологічний контроль".

Питання створення сучасного нормативно-правового поля для природоохоронної діяльності активно обговорюється в науковому експертному середовищі та серед практиків. Висловлюється побоювання, що формування нової моделі управління у правоохоронній діяльності не врахує тенденції на децентралізацію суспільно-владних відносин, збереже за центральними органами державного управління переважну більшість як розпорядчих, так і контрольних функцій. Створення об'єднаних територіальних громад та передача їм значних ресурсів і повноважень повинно торкнутися і стану справ в екологічній сфері.

Соціальна відповідальність держави в питаннях екології не обмежується створенням правових та інституційних умов для охорони та відтворення природного середовища. В усьому цивілізованому світі велику увагу приділяють формуванню екологічної свідомості, відповідного мислення та екологічної культури. Тому визначена проблема повинна стати важливою частиною державної інформаційної політики, напрямом розроблення елементів соціальної реклами.

Правова свідомість громадян, формування їхньої активної позиції в екологічній сфері напряму пов'язано з інститутами громадянського суспільства. В Україні створено необхідну базу для використання цього важливого ресурсу. Зокрема, метою Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 рр., затвердженої Указом Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016, є налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади, органами місцевого самоврядування на засадах партнерства і задоволення суспільних інтересів із використанням різноманітних форм демократії, участі громадської ініціативи та самоорганізації населення [5].

Інститути громадянського суспільства можуть бути дієвими засобами подолання корупції у сфері охорони довкілля. На жаль, найбільшим недоліком практичної реалізації закріпленого в законодавстві громадського контролю в галузі охорони довкілля є розрив між правовою нормою та її виконанням. У суб'єктів відносин громадського екологічного контролю не завжди є можливість реалізувати права, гарантовані їм законодавством. Не маючи достатнього рівня правової підготовки, громадськість нерідко виявляється безпорадною перед посадовими особами державної влади та комерційними структурами. Бракує активістам з громадського сектора і необхідних знань та статистики. На нашу думку, право на доступ до екологічної інформації є невід'ємною передумовою розвитку громадського контролю в галузі охорони довкілля, оскільки без екологічної інформації неможливо здійснювати громадський екологічний контроль.

Соціальна відповідальність держави за вирішення екологічних проблем в умовах суспільних перетворень неможлива без формування соціальної відповідальності громадян. Їхнє право, наприклад, на участь у процесі прийняття рішень під час здійснення екологічного управління передбачене багатьма міжнародно-правовими актами. Для того щоб громадськість мала можливість активно впливати на розроблення та запровадження екологічної політики, вона повинна бути об'єктивно проінформованою щодо суті екологічних проблем [2].

На користь цієї тези маємо відповідне положення Указу Президента України "Про Стратегію сталого розвитку "Україна-2020" від 12 січня 2015 р. № 5/2015, де визначено взаємну відповідальність усіх учасників суспільних відносин, у якому підкреслюється, що головною передумовою реалізації Стратегії є суспільний договір між владою, бізнесом та громадянським суспільством, і кожна сторона має свою зону відповідальності.

Забезпечення екологічної безпеки в галузі охорони довкілля та досягнення належного результату в цій сфері неможливе без спільних зусиль усіх громадян. Законодавство України дає можливість громадянам впливати та брати участь у діяльності з охорони навколишнього природного середовища.

Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" надає право громадянам на об'єднання в громадські організації та визначає громадське управління як різновид управління в галузі охорони довкілля, повноваження яких закріплено в ст. 21 цього Закону [3].

Роль громадського екологічного контролю у правовому регулюванні взаємодії природи і суспільства полягає у встановленні науково обґрунтованих правил поведінки людини щодо природи. Найбільш суттєві правила такої поведінки закріплюються державою в законодавстві, стаючи загальнообов'язковими нормами права для виконання та дотримання.

На сьогодні безпека людини і природного середовища, у якому вона знаходиться, стає визначальною характеристикою якості життя того чи іншого суспільства. Звідси першочергового значення, на думку багатьох вчених, набуває необхідність вивчення чинників ризику для людини та суспільства з боку виробничо-економічних структур та шляхів їх відвернення та залучення до цього процесу громадських організацій екологічно спрямування.

Об'єктом громадського екологічного контролю є дії та бездіяльність підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, держав-

них органів, їхніх посадових осіб, а також громадян, які впливають або можуть вплинути в майбутньому на стан навколишнього природного середовища. Суб'єктом громадського екологічного контролю є екологічна громадськість, громадські організації, окремі громадяни чи групи їх, зацікавлені в забезпеченні безпечного стану навколишнього природного середовища.

Інтеграція України в європейське співтовариство потребує запровадження сучасних практик взаємодії держави та бізнесу, бізнесу та суспільства, які б дозволили посилити не тільки взаємну соціальну відповідальність усіх учасників громадського життя, але і створити умови для соціального партнерства щодо подальшого стабільного розвитку держави та суспільства.

Органами державного управління та громадськими організаціями можуть застосовуватись такі соціальні технології, як прогнозування, соціодіагностика, моделювання, проектування, планування, консультації, моніторинг, експертно-оцінна діяльність, соціальний контроль, а також просвітні, інформаційно-комунікаційні та PR-технології.[1]

Враховуючи викладене вище, не можемо обійти проблему соціальної відповідальності бізнесу щодо охорони довкілля. На наш погляд, основним завданням держави і суспільства є створення діалогу та співпраці бізнесу (малого, середнього та великого) з органами державної влади, місцевого самоврядування та громадянським суспільством.

Причинами напруженої екологічної ситуації в державі є: перевага в розвитку сировинно-видобувних екологічно небезпечних галузей; високий рівень небезпечних підприємств; високий рівень ресурсоефективності більшості виробництв; низький рівень культури виробництва та порушення проектних технологічних режимів; нагромадження протягом десятиліть відходів, обсяги яких перевищують усі допустимі норми; неконтрольоване зростання санкціонованих і несанкціонованих звалищ навколо всіх населених пунктів; низька ефективність очисних споруд; неналежне виконання підприємствами природоохоронних заходів.

Рівень соціальної відповідальності у сфері охорони довкілля суб'єкта господарювання залежить від кількості добровільно взятих ним суспільних обов'язків, а саме: упровадження інноваційних ресурсощадних технологій; запобігання негативному впливу на навколишнє середовище; використання екологічно безпечних та енергоефективних технологій; повторне використання та утилізація відходів.

На нашу думку, є потреба внести зміни до національного законодавства, зокрема до Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", що будуть відповідати сучасним екологічним викликам. Також не є зайвим створення системи нормативних актів, які б регулювали механізми та засоби залучення громадськості й бізнесу до охорони довкілля.

У цьому аспекті найбільш обґрунтованим є регіональний підхід, оскільки екологічні проблеми можуть суттєво різнитися залежно від конкретної природної території.

У сучасних умовах Україна потребує інноваційних форм запровадження соціальної відповідальності, які б відповідали стандартам європейського співтовариства.

Звідси в межах наукового дослідження пропонуємо розглянути модель соціальної відповідальності держави, суспільства та бізнесу щодо забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні (рисунок).

Рисунок. Загальна модель забезпечення соціальної відповідальності у формуванні екологічної безпеки на регіональному рівні

Соціальна відповідальність держави і суспільства, що пов'язана з сучасним станом довкілля, дозволяє констатувати наступне. Суттєву небезпеку спричиняють відходи виробництва та споживання. Недостатньо розвивається переробка та утилізація їх. У більшості випадків полігони розміщення відходів (звалища) не відповідають сучасним стандартам та вимогам.

Тому, оцінюючи стан екологічної безпеки, як і на регіональному рівні, так і держави, безумовно, слід враховувати показники, що характеризують поводження з відходами:

- кількість утворених відходів на душу населення (т);
- обсяг утворення небезпечних відходів (т);
- рівень утилізації відходів (%);
- рівень накопичення відходів (%);
- рівень вторинного використання відходів (%).

Для подолання цього негативного явища потрібно скористуватися такими можливостями:

- запровадити схему роздільного збору та сортування ТПВ;
- побудувати підприємства з комплексного перероблення відходів;
- створити державну систему стимулювання розподільного збору, сортування та комплексної переробки ТПВ [4].

Ситуація, що пов'язана з сучасним станом водних ресурсів, достатньо складна, за останні 10–15 років якість підземних та поверхневих вод суттєво погіршилась.

Одним із найактуальніших завдань, що потребує розв'язання, є забруднення водних об'єктів зливовими та стічними водами через скидання з очисних споруд у поверхневі водойми, унаслідок незадовільного технічного стану споруд очищення стоків, порушення технологічних регламентів очищення та знезараження стічних вод.

Забруднення атмосферного повітря залишається важливою проблемою для держави, оскільки річна концентрація забруднювальних речовин у багатьох містах перевищує встановлені норми.

Основними проблемами, що спричиняють незадовільний стан атмосферного повітря, є:

- невиконання підприємствами-забруднювачами у встановлені терміни заходів щодо зниження обсягів викидів до нормативного рівня;
- низькі темпи упровадження сучасних технологій очищення викидів;
- відсутність санітарно-захисних зон між промисловими та житловими районами;
- недостатнє фінансування заходів зі скорочення викидів до атмосферного повітря на державному та місцевих рівнях;
- знищення зелених зон у межах населених пунктів;
- збільшення кількості автомобілів (заборона пересування містами вантажних транспортних засобів).

Особливу небезпеку для людини і довкілля становлять органічні забруднювачі (СОЗ). Основним джерелом їхнього надходження у природне середовище є місця складування застарілих і заборонених для використання агрохімікатів і пестицидів, підприємства з виробництва хлороганічних продуктів.

Виходячи з трактування екологічної відповідальності, слід наголосити, що у сфері діяльності щодо порушень законодавства України про пес-

тициди й агрохімікати, повинен панувати пріоритет збереження здоров'я людини й охорони навколишнього природного середовища, а не економічний ефект від застосування цих хімікатів.

На наш погляд, слід звернути увагу та визначити соціальну відповідальність бізнесу, враховуючи різні аспекти процесу взаємозв'язку держави, бізнесу і суспільства щодо охорони довкілля. А саме:

– запровадження заходів, спрямованих на економію та споживання природних ресурсів;

– виконання підприємствами-забруднювачами у встановлені терміни заходів щодо норм і правил екологічної безпеки,

– організація перероблення відходів та запровадження заходів на підтримку середовища проживання,

– здійснення соціальних інвестицій у збереження та відтворення довкілля за допомогою соціальних програм.

Одним із найважливіших чинників забезпечення переходу суспільства до моделі сталого розвитку є підвищення економіко-екологічної ефективності господарської діяльності.

Стан екологічної безпеки значною мірою визначається ефективністю регіональної політики, яка передбачає відповідальність влади та суспільства в гарантуванні безпеки населення території й довкілля від деструктивного впливу природно-техногенних загроз. Тому поєднання цілей та досягнення результату в збереженні та відтворенні природно-ресурсного потенціалу є сутністю соціальної відповідальності загалом як на регіональному так і на державному рівні.

Висновки з цього дослідження і перспективи упровадження на практиці.

1. Сьогодення та подальший розвиток суспільства, аналіз проблем з охорони довкілля та досліджень з розроблення нормативно-правових норм щодо соціальної відповідальності держави і суспільства дає нам підстави говорити про необхідність розроблення нових основ соціоеколого-економічної моделі розвитку суспільства та створення сучасної, принципово нової системи управління в природоохоронній сфері.

2. Екологічна безпека є складником національної безпеки. З огляду на це формування державної екологічної політики, запровадження інституційних основ, створення ефективної нормативно-правової бази з урахуванням міжнародних стандартів і вимог сучасності є стратегічним напрямом держави щодо її соціальної відповідальності у природоохоронній сфері.

3. На сучасному етапі існує потреба в залученні до прийняття управлінських рішень щодо природоохоронної діяльності громадянського суспільства як своєрідної "противаги" з боку громадськості державній діяльності в галузі охорони довкілля.

4. Напрями подальших досліджень буде спрямовано на вдосконалення тих, що існують, та розроблення нових механізмів соціальної відповідальності держави з охорони довкілля та засобів залучення громадянського суспільства до екологічної діяльності.

5. Необхідною умовою щодо соціальної відповідальності суспільства за додержання законодавства про охорону навколишнього природного середовища має стати громадський контроль. Суттю цього контролю є правове регулювання взаємодії природи і суспільства, що полягає у встановленні науково обґрунтованих правил поведінки людини щодо природи.

Список використаних джерел

1. Бульба В. Г. Підходи формування системи соціального партнерства органів виконавчої влади і громадських організацій на регіональному рівні. *Механізми забезпечення соціальної безпеки на рівні регіону: практика реалізації*: монографія / за ред. В. Г. Бульби, А. В. Мелякова. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2010. С. 264.
2. Омаров А. Е. огли. Громадський контроль забезпечення екологічної безпеки: досвід зарубіжних країн. *Теорія та практика державного управління*: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2017. Вип. 2 (57). С. 185–192.
3. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" № 264-XII від 25 черв. 1991 р. (редакція від 18 квіт. 2018 р.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/rade2/>
4. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 р. / Харк. обл. держ. адміністрація. URL: <http://kharkivoda.gov.ua/uk/article/static/id/243>.
5. Указ Президента України "Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні" від 26 лют. 2016 р. № 68/2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>.

Надійшла до редколегії 06.07.2018 р.

УДК 351

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: ВИЗНАЧЕННЯ І СКЛАДНИКИ

Литвиненко М. В.,

*аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Харківського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Визначено механізм реалізації державної політики реформування медичної сфери як комплексний механізм, що являє собою систему економічних, мотиваційних, організаційних, політичних та правових механізмів, спрямований на розв'язання проблем медичної сфери шляхом впливу на відповідні елементи системи охорони здоров'я та їхні зв'язки.

Ключові слова: механізми державного управління, механізм реалізації державної політики, реформування системи охорони здоров'я.

Lytvynenko M. V.,

*Postgraduate Student of Social and Humanitarian Policy Department,
KRI NAPA, Kharkiv*

MECHANISMS FOR IMPLEMENTATION OF STATE POLICY OF REFORMING HEALTHCARE SYSTEM IN UKRAINE: DEFINITIONS AND COMPONENTS

A complex mechanism for implementation of the state policy of reforming the medical sphere has been determined, which is represented by a system of economic, motivational, organizational, political, and legal mechanisms aimed at solving the problems of the medical sphere through influencing the relevant elements of the healthcare system and their relationships.

Key words: mechanisms of public administration, mechanism of state policy implementation, healthcare system reform.

Постановка проблеми. Проголошення медичної реформи висуває на порядок денний питання здійснення державної політики в медичній галузі, її спрямування на необхідні перетворення і створення нової системи охорони здоров'я, здатної забезпечити права громадян на медичну допомогу.

© Литвиненко М. В., 2018